THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
542 DUNDAS ST, WEST; Telephone Trinity 6830-6831
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto,
January 22nd, 1913

א קעניג איז געפאלען

דער שפאנישער קעניג אלפאנזא דער דרייצעהנטער האט אפגעדאנקט און שפאניע איז איצט א רעפובליק. דער סוף פון דער שפאנישער מאָנארכיע איז געקומען אויף א דראמאטישען אופן. נאכדעם ווי דער קעניג האט געמאכט אלע פארזוכען צו ראטעווען די קרוין כאטש פאר זיין זוהן.

אין שפאניע הזר'ט זיך איצט איבער פונקט דאס זעלבע וואס עס האט זיך אפגעשפיעלט אין רוסלאנד אין 1917. ליט ווי די טעלעגראפישע באַריכטען וואס זענען נעכטען דערהאלטען געווארען פון מאדריד, סעוויל און אנדערע צענטראלע שפאנישע שטעדט, ווערען דארט אפגעהאלטען גאסען־דעמאנסטראציעס פון דעם באפרייטען פאלק און דעם קעניגס בילד ווערט געברענט אין די גאסען.

דאס שפאנישע פאלק האט זיך באפרייט פון א משא, פון וועלכער זי האט צו לאנג געליטען. אומגעהייער שווערע שטייערען זענען ארויפגעלייגט געווארען אויפ'ן ארימען שפאנישען פאלק און דער קעניג האט, פון די דאזיגע בלוטיגע שטייערען געזאמעלט פאר זיך אוצרות און פארמעגענס. דער שפאנישער־קעניג ווערט נאך איצט באטראכט אלס איינער פון די רייכסטע פערזאנען אין אייראפא. אין איצט ווען ער איז שוין אין גלות, וועט איהם אויך ניט אויסקומען צו ליידען דחקות.

נאך דער רעוואלוציע אין רוסלאנד און אין דייטשלאנד, איז די־שפאנישע רעוואלוציע, וועלכע איז פארגעקומען אויף א פרידליכען אופן, די דריטע וויכטיגסטע אין דער געשיכטע פון־וועלט רעוואלוציעס. אין פיעלע הינזיכטען איז די שפאנישע רעוואלוציע עהנליך צו דער רוסישער. פונקט ווי אין רוסלאנד אזוי האט אין שפאניען א פאלק געליטען פון א קעניג א טיראן. אין פונקט ווי אין רוסלאנד, אזוי פרעהט זיך אויך דאס שפאנישע פאלק מיט איהר באפרייאונג.

מיט דער ניי־צוגעקומענער שפאנישער רעפובליק פארמאגט איצט די וועלט 30 רעפובליקאנישע לענדער. עס זענען נאך אבער פאראן 16 מאָנארכיסטישע לענדער אין דער וועלט.

בלויז איינע פון די דאזיגע מאָנארכיעס איז באליעבט ביים פאלק, אין דאס איז די ברוטישע, אלע אנדערע מאָנארכיעס, ווי יוגאָסלאוויע, רומעניע, אלבאניע, יאפאן און איטאליע זענען ניט באליעבט ביי די מאַסען. דאס פאלק וואלט גערען זיך באפרייען פון די פאראזיטען־קעניגע.

מיט דער אפדאנקונג פון דעם שפאנישען קעניג איז איצט בלויז צו האפען, אז דאס לאנד וועט ניט אריינגעוואָרפען ווערען אין א ווילדען כאאס, ווי עס איז פארגעקומען אין רוסלאנד, נאך דער באלשעוויסטישער רעוואלוציע. א ביירגער־קריעג אין שפאניען, וואלט געמיינט די רואינע פון'ם לאנד, און צו דעם טאר ניט דערלאזען ווערען.

דאס שפאנישע פאלק איז איצט פריי, אבער די דאזיגע פרייהייט טאר ניט שלעכט אויסגענוצט ווערען. אנדערש וועט די פרייהייט פארוואנדעלט ווערען אין א קללה, אנשטאט א ברכה.

א דעמאָקראטישע רעגיערונג, ניט קיין דיקטאטור — אפילו ניט קיין ארבייטער־דיקטאטור איז איצט נויטיג פאר שפאניען.

אן עהרליכע מיינונג וועגען רוסלאנד

צוויי אויסשטעהענדע וויסענשאפטסלייט האבען היינטיגע וואך גערעדט וועגען רוסלאנד אין צוויי באזונדערע קאנאדער שטעדט. סער דזשארדזש פעידזיש, א באריהמטער בריטישער עקאָנאָמיסט און געוועזענער שאטמייסטער בריטישער טרעזשורי־דעפארטמענט, האט גערעדט אין מאָנטרעאל, וואוהין ער איז געקומען אויף א געשעפטליכען באזוך. און דר. טאמאס סעמועל מאקווילליאמס, פראפעסאר אינ'ם וועסטערן ריזערוו אוניווערזיטעט אין קליוולאנד, וועלכער האט גערעדט אין טאָראָנטא, האט אויך גערעדט וועגען רוסלאנד.

ביידע קאָנען חלילה ניט באשולדיגט ווערען אין קאָמוניזם אדער אין וועלכער עס איז סימפאטיע מיט דער סאוויעטען מאכט. ביידע זענען זיי, קודם כל פראקטישע רעאליסטיקער וועלכע שרעקען זיך ניט צו קוקען דעם אמת אין פנים אריין. אין דאריבער זיינען זיי געווען אויפריכטיג מיט זייערע אפשאצונגען וועגען דער איצטיגער עקאָנאָמישער און פאליטישער לאגע אין רוסלאנד.

פראָפעסאר מעקווילליאמס וועלכער האט אדרעסירט דעם קענעדיען קלוב אין ראיאל יארק האטעל, האט לעצטען, זומער אליין פארברעכט א פאר מאָנאטען אין רוסלאנד. ער איז געפאָהרען אהין צו שטודירען ערשט־האנטיג " דעם אמת וועגען רוסלאנד". ער איז געפאָהרען מיט אָפענע אויגען, אָהן פארהאוס־באשטימטע פארארטיילען און אָהן פארהאוס־באשטימטע סימפאטיען. און ער איז געקומען מיט'ן גלויבען אין די רוסישע 'פיאטילעטקא' וועט זיין א דערפאָלג.

דאס זעלבע האט איך געזאָגט אין מאָנטרעאל סער דזשאָהן פעידזיש, דער באריהמטער בריטישער עקאָנאָמיסט. ער האט אבער צוגעגעבען אז מיט'ן דערפאָלג פון דער "פיטיליעטקא" וועט צוזאמענברעכען דער קאָמוניזם אין רוסלאנד. וואָס זיכערער עס וועט זיין דער דורכפיהר פון דעם 5־יאָהריגען אינדוסטריאליזאציע פלאן אין רוסלאנד, אלץ שנעלער וועט דארט פארשווינדען די קאָמוניסטישע אידעע מיט אלע איהרע דאנמען. האט ער געזאָגט.

אין קוקענדיג אויף דער זאך פון דעם דאזיגען שטאנדפונקט, האט ער דערקלערט אז קאנאדע, אזוי גוט ווי אנדערע קאפיטאליסטישע לענדער, דארפען העלפען רוסלאנד אין איהר פארזוך צו אינדוסטריאליזירען זיך, כדי דורך דעם, צו געבען א טויט־קלאפ דעם רוסישען קאָמוניזם.

אט אזוי ווערט געזעהן דער רוסישער פינף יאָהריגער פלאן דורך די אויגען פון א פראקטישען עקאָנאָמיקער. אין בעת ער, אזוי גוט ווי דער פראָפעסאָר פון קליוולאנד טיילען זיך מיט דער זעלבער מיינונג, זעהען זיי אבער ביידע, די זאך פון באזונדערע שטאנדפונקטען. פראָפעסאר מעקווילליאמס וויל ניט זעהען דוקא דעם אונטערגאנג פונ'ם קאָמוניזם אין רוסלאנד, מיט דעם דערפאלג פון דעם 5־יאָהריגען פלאן. ביי איהם איז דער קאָמוניזם ניט קיין קללה, אזוי ווי די אידעע ווערט ניט מיסרעפרעזענטירט און פאלש אויסגעטייטשט.

דר. מעקווילליאמס איז מיט דער מיינונג אז דאס רייכטום פון א לאנד דארף ניט זיין קאָנצענטרירט אין איינצעלנע הענט, נאר אז דאס גאנצע פאלק דארף פון דעם געניסען. אלס ביישפיעל האט ער געבראכט די פאר־איינינגטע שטאאטען וואו דאס רייכטהום פון לאנד געפינט זיך בלויז אין געצעהלטע הענט און דאס פאלק איז אָרם און ליידט.

די דאזיגע מיינונגען וועגען רוסלאנד פון צוויי אויסשטעהענדע וויסענשאפטסלייט, זיינען באזונדערס וויכטיג איצט. אין א מאָמענט, ווען קאָנאדע האט אָפגעבראכען אלע האנדעלס פארבינדונגען מיט רוסלאנד און ווען די פאראיינינגטע שטאאטען און א צאָהל זיד־אמעריקאנישע לענדער האבען אויך כמעט געטאן דאס זעלבע. אין א צייט פון איבערגעטרייבענעם פאראורטייל געגען א פאלק, איז נויטיג א פראקטישע באלייכטונג פון אן אויפריכטיגען מענשען.

אידען אין שוועדען

פון צ. ה. וואקסמאן.

ערגעץ אין א שווערישען מוזעאום נעפינען זיך 3 קאנאָנען וועלכע טראגען די נעמען פון די אבות אברהם, יצחק און יעקב.

דאס אליין איז ניט קיין לענענדע. דאס איז א פאקט, א טאטזאך, אין וועלכער יעדער קען זיך ביי היינטיגען טאג איבערצייגען. ארום דעם האבען זיך נעשאפען א רייהע לענענדען, אויף וועלכע עס איז ניט דער פלאץ זיך אפצושטעלען אין א קורצען צייטונגס ארטיקעל. איך וויל אבער דא איבערגעבען פון וואנען די דאזיגע כלי משחית זיינען געקומען צו אזעלכע געהויבענע נעמען.

דאס איז געווען אין א צייט נאך די גרויסע מפלות פון די שווערישע אר־מייען, די מאסען, דער שווערישער המון האט געזוכט א שעיר לעזאזל אין די אידען האט מען זיך אין איינעם א טאג פארוואָרפען מעלט אויפ'ן מארק פלאץ און געגוכען שריינען טויט יודא... און אט נאך א ווייל וואלט זיך געשאפען א מורא'דיגע מאַטטראפע. דער המון, געהעצט פון פינסטערע גלחים האט זיך א צווישעטער געוואָרפען אויף די טויערען פון אידישען געטא, אבער אין לעצטען מאָמענט איז ערשיענען דער שווערישער קעניג אָן דער שפיץ פון א קליינער אבטיילונג פאלראַטען. וועלכע האבען מיט זיך געפיהרט דריי קליינע קאנאָנען. ער האט זיך דאָרט אויפגעשטעלט ווי אן אייזערנע וואנט געגען דעם פארפאלאנצט. זיי האבען איהם אָפגעזעגט, פון דער אייזערנע מויער אויסגערעכנט המון און מיט א קלאָר אבער שטרענגער שטימע אויסגערופען צום המון:

זאָל קיין איינער פון אייך ניט וואגען אויפהויבען א האנד געגען א אידען! נעהמט אהיים יעדער צו זיין ארבייט, אדער דער גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב וועט מיט אייך באלד ריידען. דורך די מיילער פון די דאזיגע קאנאָנען, און זיך אָנגעהערט מען פאר זיינע פארפאלגטע קינדער פון ישראל.

די דאזיגע דריי היסטאָרישע קאנאָנען האבען פון יענעם טאג באקומען די נעמען פון די אבות און די שווערישע אר־מען האבען זיך געפיהלט גאנץ גוט אונ־טערן שוץ פון די דאזיגע קופערנע פאר־טרעטער פון אברהם יצחק און יעקב...

איך וויים גוט צו זאָל איך דאס צו־שרייבען צום חשבון פון די דערמאָהנטע קאנאָנען, דער פאקט איז אבער דאס אין שווערען ווייסט מען ביז היינטיגען טאג ניט פון אזא זאך ווי אנטיסעמיטיזם.

בסך הכל געפינען זיך אין גאנץ סקאנדינאוויען אן ערך 12־13 טויזענט אידען, פון די דאזיגע לעבען לערך 6 טויזענט אין שוועדען.

די דריי הויפט קהלות זיינען שטאק־האָלם, געטאבאָרג און מאלמע.

מיר וועלען אָנהויבען ביי דער לעצ־טער, מאלמע.

דריי שעה רייזע מיט'ן שיף פון דעם דייטשען האפען זאסניץ קומט איהר אן אין מאלמע.

די שטאדט וועלכע ליגט איינגאנצען א שעה רייזע פון דער דענישער הויפט־שטאדט קאָפענהאגען צעהלט אומגעפעהר הונדערט טויזענט איינוואוינער אונטער וועלכע עס לעבען ביז 150 אידען, און איז אזוי צו זאגען, די אידישסטע פון אלע קהלות אין שוועדען, מחמת דער גרעסטער טייל פון די אידען אין מאלמע זיינען אהער איינגעוואנדערט פון רוסלאנד און פון פוילען.

די היינטיגע קהלה איז נאך א יונגע. ערשט א 20־25 יאהר אלט אלס א קהלה. איך זאג די "היינטיגע" קהלה ווייל ווי עס איז פעסטגעשטעלט לויט אלטע דאָ־קומענטען פון "שטאדט הויז" האבען דאָ שוין אין 17־טען יאהרהונדערט געלעבט אידען, וועלכע האבען זיך מיט דער צייט אסימילירט, אדער אויסגעוואנדערט נאך דער הויפטשטאדט שטאקהאָלם און א טייל האבען איבערגעוואנדערט אין דעם שכנות'דיגען דייטשלאנד.

פון א גייסטיגען אידישען לעבען איז דאָ קיין סך גיט צו ערצעהלען. עס איז דאָ פאראן א שעהנע סינאגאָגע אין וועלכער מען דאוונט לויט אלטער טראַדי־ציע, אין דאס איז דער איינציגער ארט וואו עס קומען זיך צוזויף מאלמער אידען, דער איבערדראהנער פון מאלמע, הרב דר. וואהלשטיין, אן אמאָליגער "ישיבה בחור" פון פרעסבורגער ישיבה, האט זיך פאר מיר שטארק באקלאָגט, עס איז ניטא ביי וועמען א קינד־זאָל לערנען, די יוגענד וואקסט אויס אָהן אידישקייט און בעהט אוועק אויף פרעמדע וועגען... לעצטענס איז געמאכט געוואָרען מצד עטליכע מאל־מער אידען א גרויסע אנשטרענגונג צו גרינדען א העברעאישע שולע. דערווייל איז דאס נאך א פרוואבע אינציאטיווע, און עס בלייבט נאר צו ווינשען דער דאזי־גער אונטערנעהמונג לאנגע יאהרען.

פופצעהן מינוט רייזע פון מאלמע געפינט זיך די אלטע אוניווערזיטעטס שטאדט לונד. אויך דארט לעבען עטליכע צעהנדליג אידישע פאמיליעס כמעט אלע רוסישע אידען. דאס ביסעל אידישקייט שפיעלט זיך אָפּ אין דער דארטיגער שוהל וועלכע איז שטארק עהנליך אויף א בית המדרש אין פוילען, אדער גאליציען.

אהין געפאָהרען בין איך איינעגטליך נאר אנקומען דעם באריהמטען אלטען לונ־דער אוניווערזיטעט. מיין שווערישער באַ־גלייטער, דערוויסענדיג זיך דאס איך בין א איד האט מיר געגעבען א גוטע עצה זיך זעהן מיט מאגיסטער אליאנסקי. אט אזא טיטעל האט דאָ דער שוהט, וועלכער איז אויך צו גלייכער צייט דער אידישער רעליגיאנס לעהרער.

איך האב זיך ביי א פאָליציסט ער־קונדיגט וואו עס וואוינט דער "יאדיסקע מאגיסטער". אריינקומענדיג האב איך אָנ־געטראפען א היימישען אידען זיצענדיג ביי א ברענענדיגע חנוכה לעמפעל מיט א ריגער "פרימאָרגען" אין האנד. און וועגן איך האב זיך ביי דעם הער "מאגיסטער" גענומען ערקונדיגען וועגען לונד'ער אידען און אידישקייט, האט יענער זיך גוטמוטיג צולאכט. וואָס פאר א מאגיסטער בין איך אייך? איך בין א פשוטער איד, און נאט אייך א שלום עליכם.

אין דעם קליינעם אידישען קבוץ איז דאס א שטיק געשעהעניש ווען עס פאר־בלאנדזשעט אמל אהער א איד פון "דרוי־סען". דאס איז דער איינציגער ווינקעל אין שווערען וואו די אסימילאציע האט נאך ניט אזוי טיעף אריינגעדרונגען. מען דערט נאך צווישען זיך אידיש, און מען אינטערעסירט זיך מעהר אדער וועניגער מיט אידישע אנגעלעגענהייטען. די קינ־דער, אבער, פון די מאלמער און לונד'ער אידען, וועלכע האבען שוין גענאָסען א שווערישע דערציהונג, ציהט מען אריין צום קאלטען צופון, צו דער הויפטשטאדט שטאקהאָלם וואו זיי ווערען אין 80 פאלען פון הונדערט אויסגעמישט מיט די איינ־געבוירענע שווערישע אידען, אדער בעסער געזאָגט, אויסגעמישט מיט די שווערען, ווייל עס איז בכלל זעהר שווער ביי היינ־טיגען טאג צו דערקענען פון א שווער ביז א שווערישען אידען.

א חוץ די צוויי שטעדט זיינען נאך פאראן אין די קלענערע שטעדטלאך צוא־ווארפענע דאָ אין דארט, צו עטליכע אידי־שע משפחות וועמענס אידישקייט האלט זיך נאר אויף די "האָהע פייערטאָג", אויף אידיש הייסט דאס פשוט ימים־נוראים. נו באשטעהט מען פון דייטש־לאנד אדער פון וואנען עס מאכט זיך, א חזן, וועלכער קען אויך האלטען א דרשה און שופר בלאָזען. און דער דאזיגער חזן איז אפשר די איינציגע פארבינדונג פון די דאזיגע פארוואָרפענע אידען מיט דעם רבונו של עולם אין בכלל מיט אידישקייט. אזוי שנעל ווי די ימים נוראים ענדיגען זיך ווערט אויך דער דאזיגער קאָנטאקט אי־ערגעהאקט אויף ווייטערע 12 חדשים.

די צווייטע אראנזירטע קהלה איז שווערען איז גאטענבורג, אדער ווי מען רופט עס אין שווערדיש געטעבארג. דאס איז אן אלטע קהלה מיט אלט איינגעזע־סענע שווערישע אידען מיט א זעהר שעה־נער סינאגאָגע און זעהר וועניג אידיש לעבען. דער לעבעדיגער עלעמענט אין דער קהלה איז ווייטער אמאָל דער איינגעוואנ־דערטער איד.

געטעבאָרג איז די צווייטע גרעסטע שטאדט פון שוועדען און צעהלט אריבער א פערטעל מיליאן איינוואוינער. דער אי־דישער טייל איז דאָ אין צאָהל א אומ־באדייטענדער. דערפאר אבער אין איכות, אין קוואליטעט, איז ער שוין גאר אנ־זעהנענדיג. אידען פארנעהמען דאָ א גאנץ חשובּ'ען פלאץ אין עקאָנאָמישען לעבען.

פון אידישער ערציהונג איז דאָ נאך וועניגער פאראן ווי אין מאלמע. די אסי־מילאציע איז דאָ אריינגעדרונגען ביז'ן מען וויל אפילו אויך דער נשמה פאר־דאָרגער פון דער קהלה. ער געדענקט אלע יאהרציטען אויפ'ן קאָפּ און אז עס קומט דער טאג ווען איינער האט יאהרציט נעהמען זיין פארשטארבענעם טאטען אדער מאַ־מען, און מיט יראת הכבוד שטעלט ער אוועק אין מזרח וואנד פון דער אלטער שוהל א גרויס נשמה ליכט.

זומער, דערצעהלט מיר דער אלטער גוייאישער שמש, נעהמט ער ארויס די "הייליגע תורה ראָלען" (ספרי תורה) און לופטערט זיי דורך אויף דער זון, מאכט זיך אז עס פארבלאָנדזשעט אהער און אריי־מער איד אין ווייעדער אמאָל דער אלטער וועלכער האט די קאסע און פארטיגט אָפּ דעם אידען מיט עטליכע קראָנען.

ער האט זיך פאר מיר אויפריכטיג געלאָגט אויף דעם וואָס די רייכע אינ־דוסטריעלער און אפילו די ווענינער רייכע אידען פון נאָרדקעפּינג זיינען אזוי ווייט אוועק פון אידישקייט און פאָלגען ניט די געזעצען פון אלמעכטיגען אידישען גאָט. און זעצט ער פארט כל זמן איך לעב בין איך נאך אויף דער וואך פון צייט צו צייט זיי צו דערמאָהנען וואָס זיי זיי־נען, אבער א מענש לעבט דאך ניט איי־ביג . . .

איך האב זיך הארציג געזעגענט מיט דעם אלטען תמימות'דיגען שווער און וועמענס אויגען איך האב געזעהן אזוי פיעל אויפריכטיגען צער און זארג פאר דער צוקונפט פון דער אונטערגעהענדער אידישער קהלה אין דעם קאלטען נאָרד־קעפּינג.

אין דעם באקוועם איינגעאָרדענטען דריטען קלאס שלאָפוואגען געהט איצט די רייזע צום נאָרדישען וועגעדיג צו דער שווערישער מעטראפאָלע שטאקהאָלם.

א רייזיג הערליכע. האפען שטאדט מיט די מאָדענסטע וואכענהייזער. עס פעהלען זאגאר ניט קיין וואָלקענקראצערס מיט דעסטאראגען אויפ'ן צוועלפטען עטאזש.

אבער מיך אינטערעסירט דאס אלעס ניט.

מיין ערשטער וועג נאכדעם ווי איך האב זיך באפרייט פון מיינע רייזע בגדים איז צו דער אידישע קהלה, קיין אויסקונפט וועט מיר דא ניט פעלען, דאס וויים איך שוין פאראויס. דער אויבערראבינער פון שוועדען איז דאָך אונזערס א מענש. אליין שטאמט ער פון גאליציע און איז געווען א צייט לאנג אויבערראבינער אין דער הויפטשטאדט פון בולגאריען סאפיא. דאס איז דאָך אונזער אלעמענס באקאנטער הרב דר. עהרענפרייז.

דער קהלה בנין א רייזיגע מאָדערנע איבערגעבויטע געביידע מיט אומענדליכע קאָרידאָרען, צימערען און זאָלען. דאס איינציגע וואס מאכט אביסעל א מאָדענעס איינדרוק זיינען די ארגאנעטען וועלכע באצירען אין די קאָרידאָרען די ווענט. א קליינע סטאטוע פון נעפטען דעם גריבי־שען ים גאט, און נאָך צוויי אזעלכע סטאטען, אבער דאס אלעס געהערט שוין אין שוועדען פון אויסגעשפּראָצט האבען פון זיי די נהלל'ען און די ענ־טבען'ען.

און מיט אמאָל: דושין, דזין, דזין.

— מען דאַרף, מען מוז, — זאָגט וואסלאווסקי — עסען נעהן, אוי אסתר, אסתר!

איך בין אליין ביים בוים פארבליבען. אין מיינע אויערען זיינען נאָך לאנג־לאנג די קלאנגען פון דעם עמק געשטאנען. איך האב מעהר געפיהלט ווי פארשטאנען. די קיה, די יאנגדעס, די זאנגען — זיי האבען ביי מיר אן אנדער באדייטונג געקריגען.

פאָהרענדיג צוריק אין אויטאמאביל אין תל־אביב, האבען די הרי יהודה, וואס דער שאסיי שלענגעלט זיך צווישען זיי, גאר אן אנדער אויסזעהען געקראָגען. זיי האבען דאָך אויסגעהערט דעם גע־שפּרעך פון דעם נהלל'ער נביא.

איך שפאר זיך איין אין ווינקעל, עס ווילט זיך קריגען א נייעס טעם אין לעבען — נאר וואָס— ווייטער די רע־דאקציע, דער רעדאקטאר, די מאשיגן! אוי ווי ווייט דער דאזיגער לעבען איז פון די נהלל'ער און דענה'ער שעפער!

איך האב דערפיהלט, אז הערצלס נייסט האט זיך צוזאמענגענאָסען מיט דעם עמק.

ביי זיין צעדער האבען זיי זיך באַ־גענענט. און פון דאן טראגט זיך פארנאָ־דער א גרויסער עבא פון דעם אידישען רענעסאנס.

— מיר לעבען און מיר זיינען צו־פריעדען.

און נאָך און נאָך האט עס מיר דער־צעהלט.

ער האט דערצעהלט וועגען א נעעם דור וואָס שטעהט אויף אין עמק.

— טיעף האבען מיר געשיקט די וואָרצלען אין דער ערד. קיינער וועט שוין אונז פון ארט ניט ריהרען.

איך הער זיך צו — און מיר דוכט זיך: דער בוים דערט.

לאנג־לאנג, מיט פיעלע אהרען צור־ריק, איז געקומען דער אידישער מלך און האט אין די נאקעטע פעלזען א צעדער פארפאלגט. אָפּגעשניטענע האבען שונאים זיינע צווייגען, אבער זיינע וואָרצלען האָ־בען זיך טיעף אין דער ערד פארשפּרייט. אויסגעשפּראָצט האבען פון זיי די נהלל'ען און די ענ־טבען'ען.

— דושין, דזין, דזין.

— מען דאַרף, מען מוז, — זאָגט וואסלאווסקי — עסען נעהן, אוי אסתר, אסתר!

איך בין אליין ביים בוים פארבליבען. אין מיינע אויערען זיינען נאָך לאנג־לאנג די קלאנגען פון דעם עמק געשטאנען. איך האב געזעהן אז דער אויבערראבינער פון גאליציע איז אין דער אידישער קהלה פון דער אלטער וועלט, מיט דעם אמונה און דער אידישער אמונה.

דער אלטער שמש, וועלכער איז אליין א גוטער קריסט, טראגט די נאנצע זאָרגען פאר דער "מענינהייד" (נעמיינדע). די מיטגליעדער פון דער נעמיינדע זיינען הונדערט פראָצענט אסימילירט, און זייער אידישקייט באשטעהט נאָך איינגאנצען פון "יאָרציט" און פון אָפּהיטען די "האָ־הע פייערטאָגע" (ימים נוראים). דער אל־טער שווער איז באמת שמש־גבאי און אז מען וויל אפילו אויך דער נשמה פאר־דאָרגער פון דער קהלה. ער געדענקט אלע יאָהרציטען אויפ'ן קאָפּ און אז עס קומט דער טאג ווען איינער האט יאָהרציט נעהמען זיין פארשטארבענעם טאטען אדער מאַ־מען, און מיט יראת הכבוד שטעלט ער אוועק אין מזרח וואנד פון דער אלטער שוהל א גרויס נשמה ליכט.

דערצעהלט מיר דער אלטער גוייאישער שמש, נעהמט ער ארויס די "הייליגע תורה ראָלען" (ספרי תורה) און לופטערט זיי דורך אויף דער זון, מאכט זיך אז עס פארבלאָנדזשעט אהער און אריי־מער איד אין ווייעדער אמאָל דער אלטער וועלכער האט די קאסע און פארטיגט אָפּ דעם אידען מיט עטליכע קראָנען.

ער האט זיך פאר מיר אויפריכטיג געלאָגט אויף דעם וואָס די רייכע אינ־דוסטריעלער און אפילו די ווענינער רייכע אידען פון נאָרדקעפּינג זיינען אזוי ווייט אוועק פון אידישקייט און פאָלגען ניט די געזעצען פון אלמעכטיגען אידישען גאָט. און זעצט ער פארט כל זמן איך לעב בין איך נאָך אויף דער וואך פון צייט צו צייט זיי צו דערמאָהנען וואָס זיי זיי־נען, אבער א מענש לעבט דאָך ניט איי־ביג . . .

איך האב זיך הארציג געזעגענט מיט דעם אלטען תמימות'דיגען שווער און וועמענס אויגען איך האב געזעהן אזוי פיעל אויפריכטיגען צער און זארג פאר דער צוקונפט פון דער אונטערגעהענדער אידישער קהלה אין דעם קאלטען נאָרד־קעפּינג.

אין דעם באקוועם איינגעאָרדענטען דריטען קלאס שלאָפוואגען געהט איצט די רייזע צום נאָרדישען וועגעדיג צו דער שווערישער מעטראפאָלע שטאקהאָלם.

א רייזיג הערליכע. האפען שטאדט מיט די מאָדענסטע וואכענהייזער. עס פעהלען זאגאר ניט קיין וואָלקענקראצערס מיט דעסטאראגען אויפ'ן צוועלפטען עטאזש.

אבער מיך אינטערעסירט דאס אלעס ניט.

מיין ערשטער וועג נאכדעם ווי איך האב זיך באפרייט פון מיינע רייזע בגדים איז צו דער אידישע קהלה, קיין אויסקונפט וועט מיר דא ניט פעלען, דאס וויים איך שוין פאראויס. דער אויבערראבינער פון שוועדען איז דאָך אונזערס א מענש. אליין שטאמט ער פון גאליציע און איז געווען א צייט לאנג אויבערראבינער אין דער הויפטשטאדט פון בולגאריען סאפיא. דאס איז דאָך אונזער אלעמענס באקאנטער הרב דר. עהרענפרייז.

דער קהלה בנין א רייזיגע מאָדערנע איבערגעבויטע געביידע מיט אומענדליכע קאָרידאָרען, צימערען און זאָלען. דאס איינציגע וואס מאכט אביסעל א מאָדענעס איינדרוק זיינען די ארגאנעטען וועלכע באצירען אין די קאָרידאָרען די ווענט. א קליינע לאנג אויבערראבינער אין דער הויפטשטאדט פון בולגאריען סאפיא. דאס איז דאָך אונזער אלעמענס באקאנטער הרב דר. עהרענפרייז.

דער קהלה בנין א רייזיגע מאָדערנע איבערגעבויטע געביידע מיט אומענדליכע קאָרידאָרען, צימערען און זאָלען. דאס איינציגע וואס מאכט אביסעל א מאָדענעס איינדרוק זיינען די ארגאנעטען וועלכע באצירען אין די קאָרידאָרען די ווענט. א קליינע סטאטוע פון נעפטען דעם גריבי־שען ים גאט, און נאָך צוויי אזעלכע סטאטען, אבער דאס אלעס געהערט שוין אין שוועדען פון אלמעכטיגען אידישען גאָט. און זעצט ער פארט כל זמן איך לעב בין איך נאָך אויף דער וואך פון צייט צו צייט זיי צו דערמאָהנען וואָס זיי זיי־נען, אבער א מענש לעבט דאָך ניט איי־ביג . . .

איך האב זיך הארציג געזעגענט מיט דעם אלטען תמימות'דיגען שווער און וועמענס אויגען איך האב געזעהן אזוי פיעל אויפריכטיגען צער און זארג פאר דער צוקונפט פון דער אונטערגעהענדער אידישער קהלה אין דעם קאלטען נאָרד־קעפּינג.

אין דעם באקוועם איינגעאָרדענטען דריטען קלאס שלאָפוואגען געהט איצט די רייזע צום נאָרדישען וועגעדיג צו דער שווערישער מעטראפאָלע שטאקהאָלם.

א רייזיג הערליכע. האפען שטאדט מיט די מאָדענסטע וואכענהייזער. עס פעהלען זאגאר ניט קיין וואָלקענקראצערס מיט דעסטאראגען אויפ'ן צוועלפטען עטאזש.

אבער מיך אינטערעסירט דאס אלעס ניט.

מיין ערשטער וועג נאכדעם ווי איך האב זיך באפרייט פון מיינע רייזע בגדים איז צו דער אידישע קהלה, קיין אויסקונפט וועט מיר דא ניט פעלען, דאס וויים איך שוין פאראויס. דער אויבערראבינער פון שוועדען איז דאָך אונזערס א מענש. אליין שטאמט ער פון גאליציע און איז געווען א צייט